

میحیت ارتدوکس شرق؛ روسیه، اوکراین و کره‌جان

(بررسی استراتژی همگرایی)

محمد رضا کلان فریبایی^۱

چکیده:

مسیحیت دارای سه مفهوم کلی فرقه ای کاتولیسیم، ارتدوکسیسم و پروتستانیزم اومانیسیم گرا است، که در قرون متمادی در گذر زمان بوجود آمده است. پروتستانیزم واسطه‌ای برای طی شدن این سه ایپزود^۲ می‌باشد. اگر چه ممکن است روند انشقاق چندان با خواست اصلاح گرایان مسیحی، همانند لوتر مطابقت نداشته باشد، لکن بعد از تحقق آن، سوال‌های بسیاری پیش روی متفکران این حوزه، برای به چالش کشاندن آئین مسیحیت فراهم آورد. این نوشتار به دلیل اهمیت حوزه تمدنی ارتدوکس شرق و امکان تقابل و یا تعامل آن با تمدن اسلامی، در صدد ارائه تحلیل کوتاهی از استراتژی همگرایی درونگرا در شاخه ارتدوکس شرق خواهد بود. این اثر ضمن معرفی حوزه‌های کلیسای ارتدوکس شرق و باز تعریف همگرایی ارتدوکس جدید، با محوریت مسکو، کیف و تغلیس، در قلمرو، منطقه‌ای و بین‌المللی، ما را بر تدوین استراتژی مقارن و معادل رهنمون می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: کلیسا، کاتولیسیم، پروتستانیزم، اومانیسیم، مسیحیت، قلمرو، عقلانیت، تثلیث، ارتدوکس شرق، اسقف اعظم، کرملین، همگرایی، آزادی وجدان و بحران منطقه‌ای.

۱. مدرس تاریخ و تمدن در دانشگاه آزاد اسلامی و نماینده سابق جامعه المصطفی در گرجستان.

Kalan47@yahoo.com - تاریخ دریافت: ۹۳/۱/۲۲ تاریخ تصویب: ۹۳/۳/۲

۲. [ژ] [فر.] [!] بخشی، یک مجموعه به هم پیوسته مانند فیلم یا قصه، قسمت، بخش، فرهنگ فارسی معین.

۳. Jump up Allen, W.E.D.: *A History of the Georgian People*, ۱۹۳۲, p. ۶۴.

مقدمه

متفکران مسیحیت، مانند توماس میشل، معتقدند که بشریت به دوران سوم تثلیث رسیده است، به اعتقاد آنان دوران پاپ کاتولیسیم و پروتستانیزم سپری شده است و اینک دوران روح القدس و جبرئیل به معنی عقل فعال فرارسیده است. برخی نیز از این دوره به تکامل عقل و بلوغ فکری بشر و یا خاتمیت نام برده‌اند.^۱ به نظر می‌رسد با ظهور اومانیزم، گوهری از مسیحیت باقی نمانده است. شاید به توان گفت: اومانیزم همان ماهیت مسیحیت است، زیرا اومانیزم همانند سنگ شفاف است که در عقلانیت مسیحیت، تراشیده شده و زنگارهای آن برطرف شده است. آیین مسیحیت بر آموزه‌ها و پیام وحیانی عیسی مسیح استوار است، اما آموزه‌هایی چون تثلیث، مرگ مسیح به عنوان کفاره گناهان، تعمید و روح القدس از باورهای بنیادین این آیین، بعد از حضرت مسیح شکل گرفته است!

دین مسیحیت، در تاریخ بشر بویژه در جوامع غرب و یونان قدیم، انقلاب بزرگی ایجاد کرده است، آثار این انقلاب در اروپا، مدیترانه و سپس بخش‌های دیگر وجود دارد. آنچه در موفقیت اولیه مسیحیت و انقلاب آن موثر بود، تغییرات فرهنگی فراگیری بود که در اروپا و خاور نزدیک و سپس در دیگر نقاط جهان پدید آمد، که پس از آن، تاثیر ژرفی در سرنوشت آنها گذاشت و رشد سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی ملت‌ها را فراهم ساخت. در این میان مردم روم بیشترین تاثیر را دریافت کردند، اگر دین مسیح ابلاغ نمی‌شد، معلوم نبود که اخلاق خشن ملت‌های یاد شده چه بلای عظیمی به سر بشریت وارد می‌آورد! زیرا حوزه مدیترانه در تسلط امپراتوری روم قرار داشت. محیط اجتماعی، سیاسی و مذهبی امپراتوری روم، معجونی از آمیزه‌های یونانی، رومی، یهودی و پیش‌زمینه‌های قومی، فکری و مذهبی گوناگون بود که در طی قرون گذشته بر آن تسلط هژمونیک پیدا کرده بود.^۲ دین سستی چند خدایی در فضای روم در

۱. توماس میشل، کلام مسیحی، مترجم حسین توفیقی، ص ۱۲۳.

۲. پیدایش مسیحیت، دان ناردو، ص ۱۵.

مقابل دین مسیحیت مانع به شمار می‌آید. رومیان مشرک و چند خدا هژمونی پرخطر و آسیب‌زا را برای جامعه انسانی فراهم ساخته بودند که با آمدن دین مسیح، انقلاب ژرفی در ابعاد فکری و اخلاقی بوجود آمد. به همین دلیل جوامع مسیحیت کنونی شاخص‌های انسانی فزون‌تری نسبت به جوامع گذشته دارد. اکنون مسیحیت با داشتن بیش از دو میلیارد و دویست میلیون نفر جمعیت، از لحاظ شمار پیروان، بزرگ‌ترین دین در جهان است. در این بخش به رویکرد فعالیت استراتژیک، ارتدوکس شرق پرداخته خواهد شد و سپس قلمرو جغرافیایی فرقه‌های مسیحیت و پیدایش جریان‌ها و نحله‌های فکری آن بر مبنای اختصار مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

بررسی فعالیت استراتژیک ارتدوکس شرق در قفقاز و آسیای مرکزی

با فروپاشی شوروی سابق و استقلال سیاسی در جمهوری‌های آن، برخی کشورها از جمله روسیه، گرجستان و اوکراین و سایر کشورهای حوزه‌ی کلیسای ارتدوکس، احیای جایگاه کلیسای ارتدوکس شرق را به سیاست‌های استراتژیک خود افزوده‌اند. آنان از اکتبر ۱۹۹۰، دوره جدیدی در تاریخ کشورهای خود نسبت به جایگاه کلیسا آغاز کرده‌اند. کلیسای ارتدوکس به تدریج با بهره‌گیری از کلیه ابزارها، در این کشورها، قدرت و نفوذ خود را گسترش و توسعه داده است. در کشورهای مورد نظر نقش ویژه به «کلیسای ارتدوکس» در قانون اساسی، داده شده و کلیسای ارتدوکس بلحاظ قانونی به رسمیت شناخته شده است. در گذشته کلیسای ارتدوکس بلغارستان، صربستان، گرجستان، روسیه، یونان، آکساندری‌ها در مصر و آنتی‌اوخی در سوریه از زمان‌های بسیار دور، با یکدیگر به طور متحد عمل می‌کردند و اتحاد آنان امروز، بویژه پس از فروپاشی شوروی، بیشتر شده است. کلیسا در هریک از کشورهای یاد شده، در چارچوب قلمرو داخلی مستقل عمل می‌کند. اما برای اتخاذ تصمیمات خاص بین‌المللی و یا منطقه‌ای، از نظرات یکدیگر بهره می‌برند و به مشورت‌های منطقه‌ای اهتمام می‌ورزند. در مسیحیت کنونی که از ادیان آسمانی است، فرقه‌های مختلف وجود دارد و در اصل هر فرقه یک کلیسا محسوب شده و در دایره جغرافیایی خود، طرفداران خاص

خود را دارا است. به همین منظور در راستای تقویت آگاهی علاقمندان نسبت به آن بر اساس اختصار قلمرو جغرافیایی فرقه‌های مهم مسیحیت را بررسی کرده و سپس توسعه قلمرو همگرایی ارتدوکس شرق را پی می‌گیریم.

۱- قلمرو جغرافیای مهم‌ترین گرایش‌های فرقه‌ای در مسیحیت!

در مسیحیت هر فرقه، کلیسا خوانده می‌شود. مهم‌ترین فرقه‌های کنونی مسیحیت عبارت است از: ۱. کلیسای کاتولیک روم (Roman Catholic)؛ ۲. کلیسای آنگلیکان (Anglican)؛ ۳. کلیسای پرس بی‌ترین (Presbyterian)؛ ۴. کلیسای باپتیست‌ها یا تعمیدیون (Baptists)؛ ۵. کلیسای لوتران‌ها یا لوتر آلمانی (Lutherns)؛ ۶. کلیسای متدیست‌ها (Methodists)؛ ۷. کلیسای کالوانیست‌ها (Calvanists)؛ ۸. پنج کلیسای زهاد یا انجمن دوستان (Quakers)؛ ۹. کلیسای قبطی مشتمل بر کلیسای قبط، ارامنه و حبشی‌ها؛ ۱۰. کلیسای شرقی یونانی (Estaeern orthodox)، هرچند مسیحیت با نگاه و رویکرد دیگری به چندگروه دیگر نیز منشعب شده است که از جمله بوزنطی، سریانی، کلدانی، مارونی را می‌توان نام برد. کلیسای غرب به دلیل آن که مرکز آن در ایتالیا بود و به دلیل رایج بودن زبان لاتینی در آن، کلیسای لاتینی نام گرفته است. و کلیسای شرق نیز به دلیل آن که یکی از مراکز مهم کلیسای شرق در یونان قرارداداشت و زبان آن یونانی بود، کلیسای ارتدوکس یونانی نام گذاری شده است.^۱ اما اکثریت مسیحیان جهان، امروزه به طور کلی به سه گرایش بزرگ کاتولیک، ارتدوکس و پروتستان تقسیم شده است^۲ که به ترتیب دارای مفاهیم ذیل است.

۱-۱) کاتولیک (Catholic): در لغت به معنای اصل، اصیل و جامع، کلی و عمومی است و در اصطلاح به کلیسای عام و جامع گفته می‌شود، که منشعب شده غربی از کلیسای جهانی است و تاریخ آن به عصر روسولان می‌رسد و در حال حاضر پیروان

۱. Jump up William Edward David Allen: A History of the Georgian People *From the Beginning*.

۲. Catholic - Protestant – Orthodox.

فراوانی در جهان دارد. کاتولیک‌ها یک رهبر دارند که پاپ (پدر) نامیده می‌شود. از آغاز فعالیت رسولان پنج کانون بزرگ مسیحیت در اورشلیم، اسکندریه، انطاکیه، قسطنطنیه و روم به وجود آمده است. این فرقه ضمن اعتقاد به معصومیت پاپ، بر این باور است که حضرت مسیح (ع)، پطرس را رهبر کلیه کلیساهای مسیحیت قرارداد و کلید ملکوت آسمان را به وی سپرده است.^۱ او نیز پاپ را وصی خود و صاحب اختیار جاودان کلیسای جامع قرار داده است.^۲

۱-۲) پروتستان (Protest): به معنای اعتراض و شکایت در زبان فرانسوی است. پروتستان به جهت اعتراض در قرن شانزدهم میلادی به عملکرد ناصواب متصدیان کلیساهای کاتولیک از جمله خرید و فروش گناه و بهشت و عفونامه‌های پدران روحانی، در آلمان به وجود آمد. قضیه از این قرار بود که شماری از واعظان پرشور مناطق مختلف، اروپا را زیر پا گذاشتند و در همه جا اعلام کردند، که هر مؤمنی می‌تواند با پرداخت مقداری پول به کلیسا، خود را از مجازات باز خرید کند و نجات دهد. در این هنگام «مارتین لوتر» در سال ۱۵۴۶، قیام کرد و در سال ۱۵۱۷ اعلامیه‌ای مشتمل بر ۹۵ ماده پیشنهادی انتشار داد. ایشان در فرایند اصلاحی خود، نقش مهمی در انشقاق مسیحیت ایفا کرد.^۳ پروتستان‌ها به رهبری متمرکز عقیده ندارند و روحانیت مسیحی را دارای ارج و قرب نمی‌دانند و ایمان را برای نجات کافی می‌دانند.

۱-۳) ارتدوکس (Estaern orthodox): ارتدوکس در اصطلاح یونانی به معنای عقیده صحیح محسوب می‌شود ولی به عنوان وصف خاص، به پیروان کلیسای ارتدوکس شرقی اطلاق می‌گردد، کلیسای که منشعب شده شرقی است که به جامعه مسیحیت سنتی شهرت دارد و یکی از سه شاخه اصلی مسیحیت به شمار می‌آید.^۴ پرواسلاو (برگرفته از یک لغت یونانی به معنای قضاوت درست یا آموزه درست)

۱. متی / ۱۶ / ۱۸.

۲. ناس، جان، بی: تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران، نشر عیسی - فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۷۳، ص ۶۲۷.

۳. توماس میشل، کلام مسیحی، مترجم حسین توفیقی، ص ۱۰۸.

۴. <http://www.orthedu.ru/nbpi/nbpi/posobia.htm>.

واژه‌ای مذهبی است که می‌تواند در چهار معنای نزدیک به هم و در عین حال جداگانه استفاده شود. امروزه این واژه به طور وسیع به معنای خط سیر مسیحیت بکار می‌رود. این عبارت به معنای مجموعه دانش‌ها و علوم دینی است که کلیسای پراواسلاو را حفظ می‌کند. از نظر علم معناشناسی در زبان روسی استفاده از واژه «ارتودکس» یا «ارتدوکسی» صحیح نیست، البته هنوز هم به دلیل ترجمه اشتباه از زبان‌های اروپایی گاهی اوقات در متون دینی با چنین واژه‌ای برخورد می‌کنیم. این کلیسا در سال ۱۰۵۴ پس از میلاد و در پی انشقاق بزرگ در کلیسای جهانی بوجود آمد، البته مهم‌ترین جدایی در تاریخ مسیحیت، در اواخر قرن پنجم میلادی، هنگام تجزیه روم به بخش شرقی و غربی پیش آمد. کلیسای روم که مرکز بخش غربی مسیحیت بود بر این اعتقاد پافشاری داشت که کلیسا، اعتبار خود را از پطرس رسول گرفته است، به همین دلیل باید رهبری تمام اسقف‌های جهان را بر عهده داشته باشد. مسیحیت شرقی که مهم‌ترین کلیسای آن قسطنطنیه بود، پنج کانون، شامل اورشلیم، انطاکیه، رم، اسکندریه و قسطنطنیه را از نظر اعتبار و اقتدار اجتماعی، برابر می‌دانست. بنابراین بر اساس تاریخ ادیان، مسیحیت در طول تاریخ به سه شاخه ارتدوکس، کاتولیک و پروتستان تقسیم شده است.

امروزه جمعیت کلیسای کاتولیک نیمی از جمعیت مسیحیان جهان را در بر می‌گیرد و بیشتر جمعیت آن در غرب، آمریکای لاتین و آفریقا استقرار دارند. واتیکان^۱ به صورت سالیانه در سراسر جهان، پنج هزار مجله و روزنامه با تیراژه دو میلیارد نسخه‌ای، منتشر می‌سازد. در طی ۶۰ سال گذشته، همه ساله، ۴۳ میلیون نسخه از کتاب عهد جدید توسط کلیسای کاتولیک به طور رایگان میان مردم توزیع شده است، رادیو واتیکان روزانه به ۳۶ زبان برنامه پخش می‌کند و هم‌اکنون ۱۵۸۰ ایستگاه رادیو-تلویزیونی مسیحی در سراسر جهان از طریق واتیکان به تبلیغ مسیحیت مشغول است.^۲

۱. کوچکترین کشور مستقل جهان است که در درون شهر رم در کشور ایتالیا با جمعیتی بالغ بر یک هزار نفر جای دارد. واتیکان محل اقامت پاپ، رهبر کاتولیک‌های جهان و مرکز کلیسای کاتولیک است. واتیکان با مساحتی در حدود ۴۴ هکتار می‌باشد.
 ۲. زیبایی نژاد، مسیحیت شناسی مقایسه‌ای، ص ۲۷۳.

اغلب پیروان کلیسای پروتستان که ۳۰٪ از جمعیت کل مسیحیان جهان را تشکیل می‌دهد، در آمریکای مرکزی و اروپای غربی استقرار دارند و در این بین کشور آمریکا، یکی از مهم‌ترین مراکز کلیسای پروتستان به حساب می‌آید.^۱

کلیسای ارتدوکس نیز با بیش از ۱۵٪ از پیروان مسیحی، اکثریت در آسیا و اروپای شرقی حضور دارند. در حال حاضر مسیحیان روسیه، یونان، بلغارستان، بالکان، اوکراین، صربستان، گرجستان و رومانی پیرو مذهب ارتدوکس شرق می‌باشند. همچنین در خاورمیانه، آمریکای شمالی و استرالیا نیز پیروان زیادی از این کلیسا وجود دارند. گرچه بسیاری از کلیساها در ارتدوکس (مانند کلیسای ارتدوکس روسیه و کلیسای ارتدوکس یونان) به صورت مستقل توسط اسقف‌های اعظم و پدران روحانی، اداره می‌شوند، اما پیشوای اصلی در ارتدوکس شرق از لحاظ قدمت زمانی، اسقف اعظم قسطنطنیه «استانبول» و پاتریاک آن می‌باشد. در این بخش مناسب است به دلیل حضور حداکثری مسیحیت ارتدوکس در آسیای مرکزی و قفقاز، این حوزه تمدنی کلیسای ارتدوکس شرق، (شامل کشورهای، روسیه، اوکراین و گرجستان) را مورد بحث قرار دهیم و استراتژی فعالیت آنان را بررسی نمائیم.

۲- توسعه قلمرو همگرایی

کلیسای ارتدوکس شرق، با هدف گسترش اعتقادات ارتدوکس در میان افرادی که تحت قوانین کلیسای ارتدوکس شرق در منطقه زندگی می‌کنند؛ به توسعه تمدنی خود تاکید دارد. بر اساس اطلاعات محلی امروز کلیسای ارتدوکس به کشورهای روسیه، اوکراین، بلاروس، مولداوی، استونی، لیتوانی، لتونی، و حتی برخی کشورهای مسلمان مانند آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان توسعه یافته و گروه‌های از مردم داوطلبانه در این کشورها، خواهان تاسیس کلیسا بوده و یا اگر کلیسای موجود است آن را فعال کرده اند. این رویکرد بویژه پس از فروپاشی شوروی، به دلیل خلاء معنوی و معرفتی، توسعه بیشتری پیدا کرده است. بر اساس گزارش‌های

۱. ناس، جان، بی: تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران، نشر عبی - فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۷۳، ص ۲۳۸.

منتشر شده از سوی حوزه علمیه کلیسای مرکزی تفلیس، اکنون در سطح جهانی، تعداد ۲۹۱۴۱ واحد کلیسایی همسو با نظام کلیسای ارتدوکس وجود دارد، که از میان آنها ۷۶۹ صومعه است، که ۳۷۲ صومعه به راهبان مرد و ۳۷۹ صومعه به راهبان زن اختصاص دارد. در حال حاضر در خاک روسیه نیز ۴۵۹ صومعه وجود دارد که ۲۱۹ واحد به مردان و ۲۴۰ واحد به زنان تعلق دارد که جملگی در خدمت کلیسای ارتدوکس شرق قرار دارند. در کشورهای آسیایی، ساختار اداره کلیسای ارتدوکس به گونه‌ای تنظیم شده است که واحدهای کوچکتری نیز در آن وجود دارند که توسط واحدهای بزرگتر کنترل شده و اداره می‌شوند. در آسیای مرکزی ۲۷۳ صومعه وجود دارد که متعلق به مردان است و تنها ۳ واحد صومعه به زنان تعلق دارد. واحدهای یاد شده جملگی همسو با کلیسای ارتدوکس شرق فعالیت خود را ادامه می‌دهند.^۱

۱-۲) فعالیت میسیونری! رهبران ارتدوکس

ارتدوکس‌ها در این بخش به هماهنگی فعالیت‌های میسیونری کلیسای ارتدوکس روسیه، اوکراین، گرجستان و توابع نیز می‌پردازند. از وظایف و اهداف مهم این بخش کلیسای ارتدوکس، کشف و بازگشت به جمعیت‌های است که در نتیجه آزار و اذیت‌های قرن بیستم به طور کامل از اعتقادات اجدادی خود جدا شده‌اند. و همچنین مقابله با تخریب فرهنگ و ارزش‌های مسیحیت ارتدوکس از دیگر اهداف میسیونرها می‌باشد. مدیران این بخش در حال حاضر اسقف «بلگورودسکی» و «ایوآن ستاروسکولسکی» در روسیه، «میتروپولیت ولادیمیر» کشیش اعظم و نماینده کلیسای ارتدوکس در اوکراین، و «گیورگی اندریادزه» رئیس حوزه علمیه تفلیس زیر نظر مستقیم اسقف اعظم در گرجستان می‌باشند.^۲ بنابراین، «کریئل» اسقف اعظم روسیه، «پاتریاک ایلای دوم» اسقف اعظم گرجستان و «میتروپولیت ولادیمیر» کشیش اعظم و نماینده کلیسای اوکراین از شخصیت‌های مهم کلیسای ارتدوکس شرق، در حال حاضر سیاست‌های اصلی آن را با

۱. بر اساس گزارش منتشر شده، توسط دکتر ترکمان، رابزن فرهنگی در روسیه، ۲۰۱۲، ص ۲۰.
 ۲. <http://mospat.ru/center.php?mid=۲۱۵&newwin=۱&prn=۱>.

هماهنگی کاخ کرملین و دولت های محلی، تدوین، تجزیه و تحلیل و سپس در سطح منطقه مدیریت میکنند.

۲-۲) تقویت روابط بر اساس استراتژی درون گفتمانی

کلیسای ارتدوکس روسیه، اوکراین و گرجستان، در جهت گسترش روابط با ملل غیر اسلاو، اعم از گرجی ها و اوکراینی ها تلاش می کند و ارتباط با سایر مسیحیان غیر اسلاو در روسیه و سایر کشورهای شوروی سابق یکی از مهم ترین بخش های گفتگو بین مسیحیان ارتدوکس به شمار می رود. آنان در این زمینه استراتژی ویژه ای را طراحی کرده و به همکاری متقابل با کلیساهای مختلف می پردازند. به عنوان مثال کلیسای ارتدوکس گرجستان و روسیه، گفتگوهایی را با یکدیگر و با هر یک از کلیساهای به طور جداگانه انجام می دهند، که به عنوان نمونه می توان به گفتگو با کلیسای آپاستول ارمنستان، کلیسای اوکراین، کلیسای ابخازیا و اوستیا، کلیساهای خاور نزدیک اشاره داشت که در نوع خود هماهنگی و همبستگی منطقه ای را با محوریت اصول اعتقادی (اعتقادات مشترک) تعقیب می کند. کشورهای یاد شده در این راستا، کنفرانس و همایش های بزرگی را در چارچوب اهداف یاد شده به اجرا گذاشته اند.^۱ دولت های گرجستان، روسیه و اوکراین نیز همواره خود را و امدار کلیسا دانسته و به خصوص پس از فروپاشی شوروی در توسعه آن کوشیده اند.^۲

۲-۳) اهتمام به استراتژی گفتمان بین المللی و بین ادیانی

کلیسای ارتدوکس با اعتقاد به این که مسیحیان، یهودیان، مسلمانان و بوداییان تحت فشار جهان بینی ضد مذهبی قرار دارند؛ پیروان ادیان یاد شده و مذاهب سنتی را به ارتباط با یکدیگر فراخوانده و آن را یک اولویت مهم دینی تلقی می کند. طی چهار سال گذشته (۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳م)، همکاری های بین مذهبی در گرجستان، اوکراین، روسیه و

۱. Газета «церковный вестник» Русская Православная Церковь, № ۱۳-۱۴ (۳۸۶-۳۸۷) июль ۲۰۰۸.

۲. به جز زمانی که دین زدایی در گرجستان و روسیه بر پایه آموزه های لنین و استالین در دستور کار قرار گرفت.

سایر کشورهای منطقه، همچنان در چهارچوب شورای بین مذاهب و همایش های اسلام و مسیحیت ادامه داشته است. علاوه بر این در میان کشورهای آسیای مرکزی نیز شورای بین مذاهب جداگانه وجود دارد که اهداف گفتمان های بین المللی را تعقیب می کند. این ارگان ها به حل مسایل در روابط کلیسایی - دولتی می پردازند و سعی دارند روابط کلیسایی - اجتماعی را نیز گسترش داده و در جهت هدایت جوانان به سمت رعایت ارزش های اخلاقی، فعالیت بیشتری را انجام دهند. جامعه جهانی و بویژه قفقاز شمالی و جنوبی، طی ده سال گذشته با مسایلی از قبیل افراط گرایی و تهدیدات تروریستی روبرو بوده است. ارتدوکس شرق گفتمان ها را برای رفع نگرانی ها در این زمینه، ضروری دانسته و بر آن تاکید دارد. حضور نمایندگان کلیساهای ارتدوکس محلی، سران و نمایندگان عالی رتبه مسلمان، یهودی، بودایی و سایر مجامع مذهبی از ۴۹ کشور جهان در سال ۲۰۰۶ در مسکو، پایتخت روسیه فدرال، با تاکید بر حل و فصل مسایل جهانی و منطقه ای، همایش بزرگ ادیان در آذربایجان و تشکیل «بنیاد وحدت ملل ارتدوکس International public union foundation» شاخص و شاهد این مدعا است.^۱

۴-۲) تاکتیک همگرایی ارتدوکس شرق با دولت ها

در سال ۱۹۷۷مجلس روسیه، قانونی را به تصویب رساند که بر اساس آن فعالیت ادیانی در شوروی و جمهوری های آن مجاز گردید. پس از تصویب این قانون، فضای مناسبی برای همکاری میان دولت و مذهب در منطقه به وجود آمد. هر یک از ادیان می بایست دست کم پانزده سال در این کشورها، سابقه حضور داشته باشند. از همین رو مسیحیان ارتدوکس، مسلمانان، بوداییان و یهودیان اجازه فعالیت یافتند. کلیسای ارتدوکس در برابر دولت ها موضع همگرایی را اتخاذ کرد و از بازگردانده شدن بخشی از موقوفات کلیسا استقبال کرد و به سرعت به بازیابی قدرت از دست رفته خود در زمان پیش از

۱. Церков в России: обстоятельства места и времени, Москва ۲۰۰۸, издательский совет русской православной церкви, Протоиерей Всеволод Чаплин.

فروپاشی پرداخت. اگر چه ارتدوکس شرق اکنون مدعی است که دولت هنوز در بازگرداندن بخش زیادی از موقوفات کلیسا تعلل کرده است، ولی هرگز همگرایی خود را در برابر دولت‌های مختلف از دست نداده است و با تلاش‌های گسترده توانسته است کلیساهای فراموش شده را به یاد شهروندان بیاورد و مشارکت آنان را در مراسم عبادی خود جلب کند.

در گرجستان و روسیه کلیسا و دولت خدمات متقابلی به یکدیگر ارائه کرده‌اند. اکنون کلیسا می‌کوشد با تقبیح دوران کمونیستی، آخرین تزار روس را شهید بنامد و از این رهگذر همگرایی خود را با دولت تحکیم بخشد. همچنان در خصوص جایگاه و نقش مذهب در زندگی و همکاری سازمان‌های مذهبی با دولت بحث ادامه پیدا کرد.

طبق ماده ۱۴ قانون اساسی روسیه، کشور از دولت عرفی برخوردار است. «هیچ مذهبی - همانطور که در قانون گفته شده است - نمی‌تواند اجباری باشد. اتحادیه‌های مذهبی از دولت جدا هستند و در مقابل قانون با سایرین یکسان تلقی می‌شوند. قانون «آزادی وجدان و مذهب» پس از گذشت ۶ سال از فروپاشی جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۷ با تأیید این شرایط به قانون اساسی اضافه شد. در این قانون تأکید شده است که مجمع فدرال: «با عنایت به این که دولت روسیه بر مبنای ارتدوکس شکل گرفته است، اما در جهت بالابردن روح معنویت و فرهنگ؛ ضمن پذیرش مذهب ارتدوکس، برای مذاهب دیگر از جمله، اسلام، بودیزم، یهودیت و سایر مذاهب که جزو لاینفک تاریخ ملت روسیه هستند، احترام قایل است». با این وجود، مهم‌ترین بخش این قانون، در آن است که خلاء ارتدوکس را در مناطق مذهبی از بین برده است.^۱ در سال ۲۰۰۱، پارلمان گرجستان قانون اساسی کشور را به خاطر کمک به کلیسا، اصلاح نمود. براین اساس در قانون اساسی، بین کلیسا و دولت، موافقت‌نامه ای امضاء شد که در آن روابط میان دولت و کلیسا تعریف گردید. در این موافقت‌نامه که مورد حمایت کلیسا بود، از جمله

به جبران خسارت های مادی و معنوی در زمان شوروی سابق از سوی دولت، ایجاد دروس دینی ارتدوکس در مؤسسات آموزش عالی به کمک دولت و... اشاره شده است. در حال حاضر اسقف اعظم روسیه و اسقف اعظم گرجستان به دنبال گسترش هر چه بیشتر همکاری های کلیسا با دولت ها و جوامع هستند. همکاری دولت با کلیسا بر مبنای عدم دخالت در کار یکدیگر استوار است. با این وجود، دولت ها به این باور رسیده اند که حکومت بشری بدون رعایت اصول اخلاقی امکان پذیر نیست. به همین خاطر کلیسا می تواند در اموری مربوط به خود، در حوزه افراد و جامعه، با دولت همکاری کند، برای کلیسا این همکاری متقابل باید بخشی از ماموریت نجات بخشی آنها باشد. کلیسا قصد دارد در ساختن زندگی بشر در تمام سطوح شرکت داشته باشد و این همان نقطه ای است که کلیسا و دولت می توانند با یکدیگر متحد شوند.

در کشورهای روسیه و گرجستان اهتمام رهبران کلیسا بر این استوار است که میان دین و سیاست وحدت فراهم آورند و در گرجستان، ایلپای دوم رهبر کلیسای ارتدوکس بیش از سی سال است که در عرصه اجتماعی و سیاسی این کشور فعالیت داشته و نقش بسیار مهمی را در حل چالش های بزرگ گرجستان بر دوش گرفته است. به گونه ای که در سال ۲۰۱۳ مطبوعات گرجستان او را محبوب ترین رهبر جامعه معرفی کردند.^۱ رهبر کلیسای گرجستان با انجام دو سفر به روسیه و دیدار با اسقف اعظم این کشور، مدال بسیار مهمی را از دست پوتین رئیس جمهور روسیه دریافت کرده است.^۲ ایلپای دوم رهبر گرجستان به منظور حل بحران بین دو کشور در ژانویه ۲۰۱۳ به همراه زوراب آباشیدزه نماینده ویژه نخست وزیر در مسائل روابط با روسیه با ولادیمیر پوتین در اقامتگاه رئیس جمهور روسیه ملاقات کرد. ایلپای دوم در این دیدار گفت: من فکر می کنم، کلیه مشکلات بزودی برچیده خواهند شد و ما بار دیگر دوستان یکدیگر

۱. Основы православной культуры, национальный институт «высшая школа управления», часть, Москва ۲۰۰۸, Б.Г. Якеменко.

۲. این مراسم هر ساله در بزرگداشت گرویدن روسها به مسیحیت برگزار می شود.

خواهیم شد. ولادیمیر پوتین نیز از ایلیا بخاطر تلاش در راستای ایجاد تماس های فرهنگی، معنوی و انسانی بین دو ملت در شرایط وخیم روابط بین دو کشور تشکر کرد. این دیدار به دعوت «کیریل» اسقف اعظم روسیه جهت اهدا جایزه بنیاد اتحاد جهانی International public union foundation انجام گرفت.^۱ در ۲۱ ژانویه «بنیاد وحدت ملل ارتدوکس» به خاطر سهم مهمی که اسقف اعظم گرجستان در دوستی ملل ارتدوکس ایفاء نموده است، سیزدهمین جایزه این بنیاد را با حضور رهبر روحانی ارتدوکس های روسیه، به ایلای دوم اعطاء نمود. به گفته لاشا ژوانیا مدیر عامل بنیاد بین المللی، اسقف اعظم، علاوه بر این مراسم، دو موضوع شامل انتقال اجساد پادشاهان گرجستان و اختانگ ششم و تیموراز اول، به گرجستان را در دیدارهای خود مطرح کرده است.^۲

۵-۲) حمایت های مالی از ارتدوکس به عنوان ابزار

بخشی از بودجه کلیساهای ارتدوکس شرق، از طریق کمک های داوطلبانه به اداره اسقف ها، معابد، صومعه ها، مهمانسراهای کلیسایی و همچنین کمک های افراد حقوقی و حقیقی تامین می شود. در این میان سهم اسقف ها از کل بودجه دریافتی در حدود ۱۰٪ است. بیشتر این بودجه صرف کتاب های معنوی موسسات آموزشی (۴۶٪) می شود. پس از فروپاشی شوروی ردیف بودجه دولتی برای کلیسای ارتدوکس در روسیه، اوکراین و گرجستان به طور مستمر در حال رشد بوده است.^۳ بر اساس گزارش ژوئیه ۲۰۱۳، در خیر شفافیت بین الملل، از سال ۲۰۰۲ تاکنون دولت گرجستان نزدیک به ۲۰۰ میلیون لاری کمک مالی در اختیار کلیسای ارتدوکس قرار داده است. در همان سال وزارت امور مالی گرجستان ۸۷۵۶۰۰۰ لاری به کلیسا کمک فوری کرد. این رقم با افزایش سالانه بودجه دولت گرجستان به طور مرتب اضافه شده است، در دولت کنونی این رقم به ۲۵ میلیون لاری رسیده است. دولت جدید گرجستان قصد انجام

۵۵. Патриарх Илия Второй передал Путину привет от премьера Грузии.

۲. خبرگزاری اینتر پرس نیوز ۲۱ ژانویه ۲۰۱۳.

۳. www.tserkov.info.

تغییرات در مقررات تأمین مالی کلیسا را دارد که از طرف کلیسا نیز مورد استقبال قرار گرفته است. بنابه اظهارات نخست وزیر سابق ایوانیشویلی، دولت باید به کلیسا کمک نماید اما نه به صورتی که تا به حال انجام می‌گرفت. به گفته وی حواله مبلغ از طرف دولت برای کلیسا روند عادی است، اما کمک به کلیسا از طرف مقامات عالی رتبه و هدیه‌های آنها برای روحانیون خاص نباید صورت گیرد. به گفته وی بعد از حواله مبلغ، شورای عالی کلیسا در خصوص چگونگی هزینه کرد آن تصمیم خواهد گرفت. ایوانیشویلی معتقد است، دولت و کلیسا باید از هم منفک باشند.^۱ کلیسای سامبا^۲، محیط بسیار بزرگ و باشکوهی است که با حمایت‌های مالی بسیار سنگین، دولت در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۴ در تفلیس ساخته شده است. این کلیسا پس از فروپاشی شوروی در دروه ریاست ادوارد، شواردنازه، با دویست میلیون دلار مساعدت بیدزینا ایوانشویلی در نگین پایتخت این کشور، به بهره برداری رسید.^۳ این شاخص‌ها نشانگر حمایت‌های مالی دولت‌ها از کلیسای ارتدوکس شرق برای بازسازی خود در مقطع پس از فروپاشی شوروی سابق می‌باشد اکنون تاریخ کلیسای ارتدوکس در کشورهای روسیه، اوکراین و گرجستان را به دلیل اهمیت آن مرور خواهیم کرد.

۳- کلیسای ارتدوکس روسیه

بعد از گرجستان، روسیه قدیمی‌ترین کلیسای ارتدوکس را در منطقه دارد. کلیسای ارتدوکس روسیه، یکی از کلیساهای مستقل محلی به شمار می‌رود که از اعتقادات و جامعه مذهبی یکسان و متحد با دیگر کلیساهای ارتدوکس برخوردار است. مسیحیت ارتدوکس بزرگترین دین سنتی روسیه است و بخشی از میراث تاریخی این کشور محسوب می‌شود. بنابراین کلیسای ارتدوکس روسی کلیسای غالب در روسیه است.

۱. خبرگزاری رزناس ۳۰ اکتبر، ۲۰۱۲

۲. Sameba Cathedral.

۳. Georgian Orthodox Church located in Tbilisi, the capital of Georgia. Constructed between ۱۹۹۵ and ۲۰۰۴, it is the third-tallest Eastern Orthodox Cathedral in the World. (WikiPedia).

بیش از ۹۵٪ کلیساهای ارتدوکس ثبت شده به کلیسای ارتدوکس روسی وابسته اند و تعداد کمتری کلیساهای ارتدوکس غیر روسی وجود دارند.^۱

در سال ۱۹۸۸ کلیسای ارتدوکس روسیه یکهزار سالگی پذیرش مسیحیت در این کشور را جشن گرفت. در جشن کلیسای ارتدوکس روسیه ۶۷ کشیش، ۲۱ راهب، ۶۸۹۳ واحدهای مرتبط با نظام کلیسا، ۲ آکادمی علوم معنوی و ۳ موسسه آموزش متوسطه الهیات شرکت داشتند. تعداد روحانیون مذهب ارتدوکس روسیه در حال حاضر به ۳۰۵۴۴ نفر رسیده است و تعداد مدارس تعلیمات مذهبی بالغ بر ۱۱۰۵۱ مدرسه و مراکز جوانان نیز بالغ بر ۴۶۳ مرکز است. علاوه بر این تعداد حدود ۲۵ صومعه زیر نظر غیر مستقیم کلیسای اصلی فعالیت دارند. در مسکو ۸ صومعه وجود دارد که ۴ واحد آن به مردان و ۴ واحد آن به زنان اختصاص دارد. در مسکو تعداد معابد و کلیساهای کوچک به ۸۵۱ مورد می‌رسد. در پایتخت روسیه، حدود ۱۲۶۶ کشیش و ۵۰۴ روحانی در حال خدمت به دستگاه ارتدوکس هستند (در واحدهای مرتبط با نظام کلیسا، ۸۰۲ کشیش و ۲۸۷ روحانی و در معابد ۴۰۵ کشیش و ۱۸۱ روحانی فعالیت دارند). ۱۴ کشیش در ماموریت‌های خارج از کشور به سر می‌برند. ۳۹ کشیش و ۲۵ خادم نیز به عنوان خادمین کلیسا محسوب می‌شوند. نکته جالب توجه این که ۲۰ کشیش و ۱۱ خادم کلیسا از مبادرت به انجام امور روحانیت ممنوع هستند. در کلیسای ارتدوکس روسیه ۵ آکادمی علوم معنوی وجود دارد، ۳ دانشگاه ارتدوکس، ۲ انستیتوی الهیات، ۳۸ موسسه آموزش متوسطه الهیات (جهت آمادگی طلاب روحانی برای ورود به مقطع بعدی) و ۳۹ موسسه عالی الهیات مشغول به فعالیت هستند؛ همچنین دوره‌های کوتاه مدت در کلیسای کراسنویارسک برگزار می‌شود.^۲

۱. اولین ارزیابی جامعه‌شناسانه پیروان مذهبی در روسیه بر اساس خودشناسایی با اطلاعات ۸۳ درصد از اتباع فدرال روسیه در اوت ۲۰۱۲م، منتشر شد. Sreda.org. Arena - Atlas of Religions and Nationalities in Russia.

۲. بر اساس گزارش منتشر شده، توسط دکتر ترکمان، رایزن فرهنگی در روسیه، ۲۰۱۲، ص ۲۰.

سینود مقدس^۱، کلیسای جامع محلی است که از اسقف کلیسا، نمایندگان خادمین و راهبان تشکیل شده است، و کلیه کلیساهای روسیه زیر نظر اسقف اعظم این کشور می‌باشد. کلیسای جامع محلی، به آموزش علوم دینی کلیسای ارتدوکس می‌پردازد. کشیشان نیز مسایل داخلی زندگی کلیسا را حل و فصل می‌کنند و اسقف اعظم، بر تمام امور نظارت دارد. بخشی از وظایف اسقف اعظم؛ تغییر آیین‌نامه کلیسای ارتدوکس؛ تصمیم‌گیری در خصوص مراسم مذهبی، دکترین علوم دینی، قوانین کلیسا و مسایل مربوط به تدریس علوم دینی توسط کشیشان؛ تایید و نصب کشیشان و خادمین کلیسا؛ تشریح و تصویب، قوانین و آداب کلیسا؛ تشریح نگرانی کشیشان معلم در خصوص مسایل عصر کنونی؛ تعیین کیفیت روابط با سازمان‌های دولتی؛ حمایت و پشتیبانی از ارتباط با کلیساهای ارتدوکس محلی؛ ساخت، سازماندهی مجدد و دادن اختیار برای انجام امور به طور مستقل به کلیساهای صومعه‌ها و موسسه‌های سینودال محلی؛ تایید مدال‌ها و قدردانی از خدمات کلیساهای جدید، همگی از وظایف سینود مقدس و اسقف اعظم محسوب می‌شود. اسقف اعظم مسکو و تمام روسیه در میان مقامات روحانی کلیسای ارتدوکس روسیه ارجحیت دارد. وی وظیفه مراقبت از امور مربوط به کلیسای ارتدوکس روسیه را در داخل و خارج کلیسا به عهده دارد و با همکاری سینود مقدس، این امور را اداره می‌کند. اسقف توسط کلیسای جامع محلی از بین روحانیون درجه بالای کلیسای ارتدوکس روسیه انتخاب می‌شود. بخش روابط خارجی کلیساهای شورای نشر و انتشارات، کمیته آموزش، بخش تشریح اعتقادات مسیحیت به صورت پاسخ و پرسش (تشریح اعتقادات به صورت کوتاه) و بخش امور جوانان در حیطه وظایف موسسه سینودال قرار گرفته است. در هر یک از این موسسات سینودال دایره‌ای از مسایل عمومی کلیساهای قرار دارد که به حوزه کار عملی آنان مربوط می‌شود.^۲

۱. سازمان اداره کلیسای ارتدوکس روسیه، سازمان‌های مجری دستورات اسقف و سینود مقدس را موسسات سینودال می‌نامند.
 ۲. عطف به سند گزارش ابودر ابراهیمی ترکمان، رایزن فرهنگی در روسیه، ترجمه فرزانه شفیعی، ص ۲۰.

۴- کلیسای ارتدوکس اوکراین

مردم اوکراین قدیم تا سال ۹۸۸ میلادی مانند بسیاری از مردم اروپا، کیش بت پرست داشتند، اما با پذیرش آئین مسیحیت از سوی پرنس ولادیمیر، این کشور نیز مسیحیت را به عنوان دین غالب انتخاب کرد. در سال ۱۰۵۴ به دنبال تکفیر متقابل پاپ روم و پاتریاک بیزانس، مذهب ارتدوکس توسط پاتریاک بیزانس به وجود آمد و کشورهای زیادی از جمله اوکراین کلیسای ارتدوکس را انتخاب کردند و به همین دلیل بیشتر مردم اوکراین تابع کلیسای ارتدوکس بوده و اقلیتی تابع کلیسای کاتولیک می باشند که بیشتر آنان ساکن نواحی غرب اوکراین هستند. علاوه بر ارتدوکس ها و کاتولیک ها، پیروان مذهب پروتستان و برخی فرق مسیحی دیگر نیز در اوکراین وجود دارند. یهودیان هم دارای کنیسه های مختلف هستند (در کیف ۲ کنیسه) که مراسم مذهبی خود را انجام می دهند. در حال حاضر حدود ۹۶٫۲ درصد از جمعیت ۴۶،۱۷۹،۲۲۶ نفری اوکراین مسیحی هستند و پس از آن اسلام با ۰٫۷ درصد و یهودیت ۰٫۶ درصد و سایر ادیان ۲٫۵ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می دهند. کلیسای ارتدوکس اوکراین بعد از فروپاشی شوروی، به احیای هویت دینی مسیحیان اوکراین پرداخت، اما گرایش اصلی آنان از ابتدا استقلال بخشیدن به کلیسای این کشور در برابر کلیسای روسیه بود، این موضوع آنان را به گرایش به غرب و اروپا نیز مبتلا کرد و در حال حاضر اختلاف مهم و بزرگی میان مسیحیان ارتدوکس اوکراین به وقوع پیوسته است.

اکنون دو جریان در باره این مسئله در برابر یکدیگر، جبهه گرفته و به مخالفت می پردازند، گروهی به روسیه گرایش داشته و خواستار نزدیکی دو کشور به هم هستند و گروه دوم، که عمده از ملی گرایان اوکراینی می باشند، خواستار جدایی کلیسای ملی اوکراین از کلیسای روسیه به رهبری پاتریاک پیلاریته می باشند. پیلاریته بدلیل مخالفت با کلیسای روسی از سیستم کلیسای اوکراین حذف شده است. پیلاریته از سال ۱۹۹۲ یک سال پس از فروپاشی شوروی، رهبری کلیسای مستقل اوکراین را به عهده گرفت. آنان به استقلال از روسیه می اندیشند و از این ایده خود دست بردار نیستند. البته بیشتر

مسیحیان کاتولیک و کلیساهای آن در این کشور به غرب گرایش داشته و در جبهه استقلال قرار دارند. به گفته کشیشان اوکراینی رهبر کنونی کلیسای روسیه در گذشته عضو سازمان اطلاعاتی (ک.گ.ب) بوده و در واقع یک فرد سیاسی است و نه روحانی. به اعتقاد استقلال طلبان اوکراینی، او خواهان تبدیل شدن روسیه به کشور تراز اول در بین کشورهای ارتدوکس می‌باشد و سخنانش دینی و معنوی نیست بلکه بیشتر معطوف به مسائل سیاسی است. اسقف روسیه علت پنجمین سفر خود در سال ۲۰۱۲ به اوکراین و کیف، را شرکت در نیایش مذهبی در کنار مردم عنوان کرد. اما این بار نیز مثل دفعات گذشته شهر کیف، به صحنه اعتراض مخالفان و ناسیونالیست‌ها تبدیل شد. به گفته تظاهر کنندگان سفر اسقف روسیه تنها با اهداف سیاسی صورت گرفته است. اعضای کنگره ناسیونالیست‌های اوکراینی و طرفداران، با افراشتن پرچم‌های اوکراین و گرجستان و با شعار مرگ بر کشیش مسکوی در مقابل سفارت روسیه، شدت مخالفت خود را ابراز کردند. در میان تظاهر کنندگان پلاکاردی با عنوان (ایلیای دوم یک رهبر مذهبی واقعی است اما کریل عضو حزب سیاسی است) به چشم می‌خورد. آنان همچنان معتقدند که ایلیای دوم رهبر معنوی گرجستان هیچ گونه دخالتی در سیاست نداشته است و بعد از اتمام جنگ گرجستان و روسیه برای تمامی سربازان کشته شده اعم از گرجی، روس و اوس، دعا کرده است. اما اسقف اعظم روسیه چندین بار به تعلق داشتن اوکراین به جامعه روسی اشاره کرده است و علت عصبانیت اوکراینی‌ها نیز همین موضوع می‌باشد.

ایلیای دوم رهبر کلیسای گرجستان به دعوت رهبر کلیسای روسیه و کشیش اعظم اوکراین برای شرکت در مراسمی مذهبی در سال ۲۰۱۲، به این کشور مسافرت کرد. این شخصیت ۷۵ ساله با محاسنی سفید و بلند در جمع کثیر استقبال کنندگان و بدون هیچ گونه محدودیت و گارد امنیتی وارد شهر شد، در صورتی که سفر اسقف اعظم روسیه که روابط نزدیکی با یانوکویچ دارد، تحت تدابیر شدید امنیتی همانند سفر پوتین صورت گرفت و در ضیافتی که توسط ویکتور یوشچنکو ترتیب داده شده بود شرکت

کرد. در این دیدار کلیسای گرجستان خواهان کنترل کلیسای آبخازیا توسط گرجستان شد. کلیسای آبخازیا از سال ۱۹۹۳ تحت کنترل کلیسای روسیه است و از لحاظ منطقه‌ای جزء ملیکوپ به حساب می‌آید. ایلای دوم در دیدار با رهبر کلیسای روسیه نظر خود را مبنی بر سفر هر دو رهبر به کلیسای آتونی در آبخازیا ابراز داشت، اما این پیشنهاد برای کلیسای روسیه خوشایند نیامد و کلیسای روسیه بر موضوع به رسمیت شناختن مرزهای قانونی کلیسای گرجستان به شرط تایید سیاست‌های کرملین تاکید نمود. نخست وزیر خود خوانده آبخازیا بلافاصله بعد از شنیدن این خبر اعلام نمود که به ایلای دوم روایت نخواهد داد. در صورت به رسمیت شناختن این دو کلیسای خودمختار توسط روسیه، کلیسای گرجستان نیز روحانیون جدای طلب اوکراینی را به رسمیت خواهد شناخت از این نظر برای کلیسای روسیه حفظ روابط با کلیسای گرجستان حیاتی می‌باشد. لذا ایلای دوم گرجستان، از رهبر کلیسای روسیه به خاطر تاکید وی بر متعلق بودن کلیساهای آبخازیا و اوستیا به گرجستان تشکر کرد و ابراز امیدواری کرد که این تصمیم کلیسای روسیه سرآغازی بر ادامه روابط و در نتیجه موجب حل مشکلات دوکشور روسیه و گرجستان باشد. هنوز روسیه به متعلق بودن کلیسای گرجستان به (جامعه روسی) اشاره ای نکرده است اما از سخنان اخیر اسقف اعظم روسیه چنین برمی آید که کلیسای روسیه در توسعه سیاست سلطه جویی در منطقه، با دولت این کشور و کاخ کرملین همسو و هم پیمان است.^۱

۱-۴) اوکراین؛ گرایش به جوامع اسلاو و یا اروپا!

در زمان حکومت یوشچنکو کلیسای اوکراین به استقلال امیدوارتر شد، اما بعد از به حکومت رسیدن یانوکویچ، گرایش به روسیه تقویت گردید و جریان استقلال تضعیف شد و روحانیون طرفدار استقلال از روسیه تحت فشار قرار گرفتند و حتی غسل تعمیدی که توسط اسقف اعظم خود خوانده اوکراین به آنان داده شده بود، توسط کلیسای روسیه

باطل اعلام شد و آنان مجبور به غسل دوباره در کلیساهای تحت کنترل طرفداران کلیسای روسیه شدند. جریان ضد کلیسای روسیه سفرهای مکرر اسقف اعظم روسیه به اوکراین را مورد انتقاد قرار می دهند و دخالت های پی در پی روسیه در مسائل دینی اوکراین را به عنوان توهین تلقی می کنند. به اعتقاد آنان هدف روسیه از این دخالت، جامه عمل پوشاندن به نظریه اتحاد جوامع روسی (جوامع اسلاوی) است که توسط اسقف اعظم فعلی کلیسای روسیه، در سال ۲۰۰۹ مطرح شد. به عقیده اعضای کنگره ناسیونالیست های اوکراینی، اتحاد بین روسیه و اوکراین غیر ممکن است، چون این کشورها از لحاظ روان شناختی از هم فاصله داشته و ایده اتحاد جوامع اسلاو، نظریه ای بیگانه برای اوکراینی ها است. اسقف اعظم روسیه قبل از سفر به اوکراین به تعلق داشتن سه جامعه روسیه، اوکراین و بلاروس به روسیه کهن اشاره کرده و گفته بود: «وجود فرزندان کهن در کشورهای مختلف و دور از هم، دلیل شکست نبوده و قدرت واقعی در خون و نژاد ما نهفته است. روسیه کهن قوی است و این احساس به طور موروثی از شیر مادران به ما به ارث رسیده است و این باعث پیوند و اتحاد ماست».

اسقف اعظم روسیه در اوکراین نیز «از مردم بلاروس، اوکراین و مولداوی خواست که با هم متحد شده و از مقامات بلند پایه خواستار همکاری عمیق تر در تصمیمات سیاسی مشترک و همچنین بین المللی شوند. وی به این نکته اشاره کرد که کشورهای نامبرده دارای فرهنگ آداب و رسوم مشترک هستند و هیچ کشوری قادر به از بین بردن این روابط نخواهد بود، پس ما باید به حفظ روسیه کهن توجه زیادتری داشته باشیم. رهبر کلیسای روسیه بر این واقعیت اذعان کرد که کنترل کلیسای آبخازیا و اوستیای جنوبی حق مسلم گرجستان می باشد و از لحاظ حقوقی مشکلی در این زمینه وجود ندارد اما در حال حاضر، کلیسای گرجستان به علت وجود جنبش های جدایی طلب، قادر به کنترل این دو منطقه نیست. کلیسای روسیه مرزهای قانونی کلیسای گرجستان را برسمیت می شناسد اما حامی سیاست های کرملین است».

رهبر سازمان غیر دولتی موسوم به «جامعه کیف»، با در دست گرفتن پرچم گرجستان در سال ۲۰۱۲، در تظاهراتی که در مقابل سفارت روسیه در اوکراین برپا شده بود به این نکته اشاره کرد که خوشامدگویی به ایلای دوم گرجستان به این دلیل است که وی با ایده جامعه بزرگ گرجی و تشکیل امپراتوری قفقازی به اوکراین نیامده است، بلکه مسافرت او نیایش و تعمیق دوستی میان دو کشور اوکراین و گرجستان است. به نظر رومان لوکین رئیس انستیتوی حقوق و علوم دینی اوکراین، در صورت استقلال کلیسای اوکراین کلیسای روسیه از منطقه کنار زده شده و در نتیجه کلیسای کنستانتینوپل قدرت خواهد گرفت و تقویت خواهد شد.

۲-۴) بحران اوکراین، پیام‌ها و پیامدها

تقابل ژئواستراتژیک شرق (روسیه) و غرب (آمریکا) برای تعیین نقش منطقه‌ای و جهانی و همچنین تقابل کلیسای ارتدوکس و کاتولیک؛ بحران اوکراین را در کنار سایر بحران‌های بین‌المللی تحقق بخشید. پس از پیروزی شرق‌گرایان طرفدار روسیه در انتخابات ریاست جمهوری اوکراین و در نهایت با سقوط دولت این کشور و به دنبال آن برگزاری همه‌پرسی در شبه جزیره کریمه و الحاق آن به روسیه این بحران به اوج خود رسید. کشورها نیز برخی در حوزه متحدین غرب از اوکراین و غرب‌گرایان حمایت و اقدام روسیه را غیرقانونی و محکوم کردند. اگرچه طیف وسیعی از اعتراض قرقیزستان تا حمایت قزاقستان را نیز به همراه داشتیم، اما همه این کشورها به دنبال بررسی شرایط منطقه هستند و با توجه به چالش‌های فعلی در آسیای مرکزی، طبیعی است که ترجیح دهند از هرگونه موضع‌گیری افراطی و شتابزده خودداری کنند. و برخی دیگر نیز از جمله چین، هند، موضعی مبهم و یا همراه با سکوت اتخاذ کردند. ایران نیز به عنوان قدرت منطقه‌ای، تاثیر گذار در حوزه قفقاز، موضعی ناشی از یک خرد جمعی و واقع‌گرایانه، همراه با عقلانیت، رویکرد مثبتی از خود نشان داد. به دنبال تشدید بحران اوکراین، ایران این موضوع را مربوط به دو کشور اوکراین و روسیه دانسته و

تاکید کرد، این بحران راه حل بیرونی ندارد و راه حل بایستی روسی - اوکراینی باشد و بین طرفین حل و فصل گردد.^۱

اما دو مساله در مورد اقتصاد آسیای مرکزی در خلال بحران اوکراین وجود دارد. یکی افزایش قیمت نفت که به ضرر کشورهای واردکننده انرژی است و دوم اینکه تحریم‌ها ممکن است بر روی رشد اقتصادی روسیه اثر کند و تقاضا را برای کالاهای منطقه از سوی روسیه کم کند. ۲۴ درصد از صادرات ازبکستان، ۱۵ درصد صادرات قرقیزستان و ۷ درصد صادرات قزاقستان به روسیه می‌رود. این امر موجب کاهش درآمد این کشورها از مهاجران خود در روسیه می‌شود؛ در حالی که ۴۰ درصد تولید ناخالص داخلی تاجیکستان و ۲۹ درصد تولید ناخالص داخلی قرقیزستان ناشی از نیروهای کار مهاجر این کشورها به روسیه است. اما در این میان یک نکته نیز قابل توجه است و آن حجم زیاد مطالبی است که هر روز در مورد مناطق و یا روس تباران جدایی طلب در منطقه آسیای مرکزی در رسانه‌های جهان منتشر می‌شود. چنانکه ملاحظه شد در مورد همه کشورهای منطقه این احتمال مطرح شد. در فوریه سال جاری ژیرینوفسکی رهبر حزب لیبرال دموکرات (ملی‌گرا) روسیه گفته بود روسیه باید دوباره آسیای مرکزی را جذب کند و این موضوعی است که برای مثال به نگرانی در مورد آینده کشوری مثل قزاقستان با جمعیت روس تبار و ثروت زیاد دامن می‌زند.

اما باید این فرض را نیز در نظر گرفت که در شرایط فعلی روسیه تلاش می‌کند چهره خود را بار دیگر بازسازی کند و نشان دهد که تنها در کریمه به دنبال همه پرسه ناگزیر از دخالت شده و به طور کلی سیاست توسعه طلبی را دنبال نمی‌کند. بنابراین احتمال تحرکات جدایی طلبانه در آسیای مرکزی از جانب روسیه ممکن است کمتر

۱. موضع گیری ایران به اوکراین پیام داد برای ایران توسعه روابط سیاسی و اقتصادی با این کشور از اهمیت بسزایی برخوردار است و بدون توجه به اینکه شرق گرایان و یا غرب گرایان در این کشور بر سر قدرت باشند خواستار گسترش روابط و همکاری‌ها می‌باشد. به روسیه نیز این پیام را داد که برای ایران منافع و امنیت ملی مهم تر از هر چیز دیگری است. و در این مناقشه له یا علیه طرفین وارد دعوا نخواهد شد. به غرب نیز پیام داد که ایران کشوری مستقل و بر اساس منافع و امنیت ملی خود تصمیم گیری می‌کند و در این بحران نه در کنار آن است و نه علیه آن.

باشد و برعکس روسیه تلاش کند کشورهای پیرامون را به خود جلب کند تا نشان دهد که مشکل از اوکراین بوده و مسکو با سایر کشورهای منطقه مشکلی ندارد.

۵ - کلیسای ارتدوکس گرجستان

گرجستان یکی از اولین کشورهای جهان است که در سال ۳۲۷ م به مسیحیت ایمان آورد و آن را به رسمیت شناخت^۱ و سومین کشور پذیرنده دین مسیح بعد از ارمنستان و ایتالیا در تاریخ مسیحیت قرار گرفت. بر اساس اسناد تاریخی، پادشاه ایبریا با پذیرش مسیحیت، این کشور را به امپراطوری بیزانس نزدیک کرد و آن را از سیطره نفوذ فکری همسایگان و کلیسای غرب نجات بخشید. در پایان قرن پنجم، شاهزاده، Vakhtang Gorgasali قیام‌های ضد فارسی و ضد رومی را بازسازی و هماهنگ کرد.^۲ ارتش Vakhtang چندین مبارزه در برابر امپراتوری ایران و امپراتوری روم شرقی را برای استقلال و وحدت سرزمینی و مذهبی کشور گرجستان طراحی و اجرا کرد.^۳

در حال حاضر کلیسای ارتدوکس گرجستان حدود ۵ میلیون عضو در سراسر دنیا دارد که ۳/۶۷۰/۰۰۰ نفر آن در داخل گرجستان زندگی می‌کنند. در سال ۲۰۰۲، ۳۵ اسقف نشین و حدود ۶۰۰ کلیسای ارتدوکس در داخل گرجستان گزارش شده است. این در حالی است که بنابر اظهارات مسئولان ذیربط، در زمان شوروی ۱۶ هزار کلیسا در گرجستان، وجود داشته است و اکنون بعد از فروپاشی، در سال ۲۰۱۲، ۲۶ هزار کلیسا در سراسر گرجستان در حال ساخت و یا به بهره برداری رسیده است. تعداد

۱. GOCHA R. TSETSKHLADZE "Georgia" *Encyclopædia Iranica*, Columbia University [۱] retrieved July ۲, ۲۰۰۷.

۲. Jump up Charles Burney and David Marshal Lang, *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, p. ۲۲. Before adoption of Christianity, the cult of Mithras and Zoroastrianism were commonly practiced in Iberia from the ۱st centuries AD. The cult of Mithras, distinguished by its syncretic character and thus complementary to local cults, especially the cult of the Sun, gradually came to merge with ancient Georgian beliefs. The eastern Georgian Kingdom of Iberia became one of the first states in the world to convert to Christianity in ۳۳۷ AD.

۳. Jump up Theodor Dowling, *Sketches of Georgian Church History*, New York, ۱۹۱۲, p ۳۷.

کشیش‌ها نیز حدود ۷۳۰ نفر می‌باشد که در دستگاه کلیساهای این کشور مشغول فعالیت می‌باشند. همچنین کلیسای ارتدوکس گرجستان دارای ۴ حوزه علمیه الهیات، ۲ آکادمی، چندین مدرسه می‌باشد. تعداد راهب‌ها نیز ۲۵۰ نفر و راهبه‌ها ۱۵۰ نفر گزارش شده است.^۱ شاید دینداری همراه با شریعت و نگاه عمومی به دین در میان مسیحیان قوی نباشد، اما پیوند میان کلیسای ارتدوکس گرجستان با نژاد گرجی و هویت ملی بسیار قوی است. خیز دولت در توسعه زبان گرجی در میان سایر اقلیت‌ها نیز در راستای همین مسئله، قابل تحلیل است. در کشورهای شوروی سابق مهم‌ترین مشکل سیاسی مربوط به این است که برخی از احزاب سیاسی برای جذب رأی دهندگان و به صورت کلی برای تبلیغ احزاب سیاسی خود از کلیسای ارتدوکس دفاع کنند و از آنان در راستای اهداف سیاسی خود بهره برداری نمایند.

۱-۵) رهبر کلیسای گرجستان و احزاب سیاسی

ایلیای دوم اسقف اعظم کل گرجستان، به اعتراف بسیاری از شخصیت‌های گرجستان، در طی ۳۰ سال اخیر تاریخ این کشور، بحران‌های سیاسی بسیاری را در این کشور، رفع کرده است و خدمات سیاسی او کمتر از خدمات دینی وی نیست. به همین دلیل او یک شخصیت با نفوذ سیاسی شناخته می‌شود و همواره تلاش کرده است بین مظاهر و نمادهای ملی و نمادهای دینی و همچنین شخصیت‌ها در این زمینه پیوند و همبستگی بوجود آورد و از این طریق همبستگی ملی را تقویت و حفظ نماید. ایلیای دوم به خاطر چالش‌های اخیر در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ میلادی بین سیاستمداران این کشور، حساسیت لازم را در جامعه بوجود آورد و تذکرات خود را بدون دخالت صریح در سیاست بیان داشت، که نمونه آن، دیدار وی با نمایندگان مجلس در مرکز فرهنگی کلیسای «سامبا» در آوریل ۲۰۱۳ است که می‌گوید: «اختلاف نظرهای سیاسی امر طبیعی است اما نباید فراموش کرد که پشت سر ما مردم و وطن ما است». اسقف اعظم همچنین اضافه نمود: «در مدت اخیر نقش احزاب سیاسی فعال شده و آنها تا حدی

درگیر مسائل سیاسی شدند که گرجستان را فراموش نموده اند. بعضی اوقات، دولت گامی عقب بر می‌دارد اما نمی‌شود همیشه به سمت عقب حرکت کنیم، باید پیشرفت کرد که اراده خدا در آن است.^۱ داویت ساگانلیدزه یکی از رهبران اکثریت مجلس در پاسخ به سؤال خبرنگار در سمینار «روز روٹ» مجمع پارلمانی ناتو در سال ۲۰۱۳، مبنی بر نقش کلیسا در سیاست کشور گفت: «کلیسای گرجستان سعی می‌کند در تحولات سیاسی کشور دخالت ننماید و نقش مصالحه آمیز در رودررویی سیاسی ایفا کند». ساگانلیدزه افزود: «نفوذ کلیسا و اسقف اعظم بر جامعه خیلی زیاد بوده اما موردی به یاد نمی‌آید که کلیسا در تحولات و روندهای سیاسی دخالت نموده باشد». ^۲ در این کشور افراد زیادی راهب و یا راهبه وجود دارند که در خدمت دین بوده و خود را وقف کلیسا کرده‌اند.

آنان در مناطق مختلف صومعه دارند و اغلب در درون کوهستان‌ها در داخل اطاق‌های کوچک و چوبی که در میان مناطق جنگلی با پوشش گیاهی انبوه ساخته شده است، استقرار یافته و زندگی می‌کنند. شهر اوپلیستیخه نیز بزرگترین شهر سنگی دنیا است ^۳ که در گرجستان قرار دارد و از مهمترین آثار باقی مانده از دین پیکانیزم محسوب می‌شود، کلیسای قدیمی معروف به سن جورجی که شاخص رهبانیت است، از مهم‌ترین مکان‌های دیدنی درده کیلومتری شهر گوری و چهل کیلومتری پایتخت قرار گرفته است. برخی از راهبان به منظور نصیحت مردم هر هفته به شهرها بازگشته و در محل کلیسا به وعظ مردم می‌پردازند و سپس بلافاصله به محل دائمی خود برمی‌گردند. در این کشور در اطراف شهر اخالسلیخه و در کنار رودخانه بزرگ، یک منطقه سنگی وجود دارد که منسوب به قرن دوم میلادی است. در آن زمان در داخل کوه منازل مسکونی و کلیسا و سایر نیازمندی‌ها برای زندگی راهبان پیش بینی شده بود، این اثر

۱. ۲۴ ساعت ۲۶ آوریل ۲۰۱۳.

۲. پیرولی، ۳۰ آوریل ۲۰۱۳.

۳. اصل کلمه «وپلیستیخه» به معنی معبد خدایان تعبیر شده است.

تاریخی سابقه بیش از نوزده قرن رهبانیت در این کشور را نشان می‌دهد. مردم گرجستان هنوز توجه ویژه‌ای به رهبانیت دارند و همواره در مناطق مختلف با نذورات خود، این جنبش را مورد حمایت و پشتیبانی مادی و معنوی قرار می‌دهند. اسقف اعظم کلیسا از شخصیت‌های بزرگ رهبانیت در گرجستان می‌باشند. حضور اغلب زنان و مردان راهب با پوشش سیاه سرتاسری، در دستگاه کلیسای گرجستان شاخص امروزی رهبانیت است. با این حال بر اساس گزارش آخرین نظرسنجی موسسه دموکراتیک ملی NDI در ۲۲ آوریل، ۲۰۱۳ ایلپای دوم رهبر روحانی گرجستان از محبوبیت ۹۲ درصدی در میان مردم گرجستان برخوردار است. بر پایه این نظرسنجی محبوبیت رهبر سیاسی (نخست وزیر) در بین سه چهارم جمعیت، رهبر اوپزیسیون (ساکاشویلی) بین یک چهارم جمعیت و رهبر روحانی (ایلپای دوم) بین همه جمعیت، وجود دارد، که نشانگر دین‌گرایی و معنویت خواهی مردم گرجستان و نفوذ کلیسا در جامعه است.^۱ در جامعه مذهبی گرجستان نفوذ کلام ایلپا فراوان است و زمانی که ایلپا خواسته‌ای را مغایر حقوق افراد مطرح می‌کند، جامعه در آزمون سختی قرار می‌گیرد.^۲

مراسم رسمی عید پاک مهم‌ترین جشن مذهبی است که هر سال روز ۲۴ آوریل برگزار می‌گردد. عید پاک به معنای روز رستاخیز یا قیام مسیح از میان مردگان است. مسیحیان ارتودکس در این روز به کلیساها می‌روند و این دعا را می‌خوانند: «سرانجام روشنایی و نور بر تاریکی پیروز گردید و قدرت سحر ساحران و جادوی جادوگران

۱. ایلپای دوم رهبر روحانی مسیحیان ارتودکس و یکی از بانفوذترین شخصیت‌های کشور گرجستان و ارتدوکس شرق می‌باشد. او عالی‌رتبه‌ترین روحانی در کشور گرجستان است و دارای درجه پاتریارک، Patriarch یا همان بطریق است. بطریق در دنیای مسیحیت مفهومی مانند درجه اجتهاد در جامعه شیعی است، او متولد ولادی قفقاز در اوستیای شمالی است و در واقع یک روس نژاد محسوب می‌شود. دوران تحصیلات او نیز در حوزه علمیه مسکو Moscow Clerical Academy سپری شده است. با تبلیغات رسمی منفی و جو بدبینی که در گرجستان نسبت به روسیه وجود دارد، یک روس به دشواری ممکن است در این کشور مقامی بالا و ماندگار پیدا کند. اظهارنظرهای ایلپا تنها به مسائل مذهبی محدود نمی‌شود. او از تمامیت ارضی گرجستان دفاع می‌کند. ایلپا به والدین گرجستانی توصیه می‌کند که فرزندان خود را برای تحصیل به خارج از کشور نفرستند. ایلپا از دخالت سیاستمداران در کار دانشمندان انتقاد می‌کند.

۲. اینتر پرس نیوز ۲۲ ژانویه ۲۰۱۳.

گارگر نیفتاد. با آمدن روشنایی و نور، دیگر آنها توانایی آسیب رسانی پیشین را ندارند. همه انسان‌ها برای ظهور عیسی مسیح شادمانی می‌کنند.» مردم در این روز به یکدیگر شیرینی و تخم مرغ‌های پخته رنگی هدیه می‌دهند. تخم‌مرغ نماد آغاز یک زندگی جدید است، همانطور که یک جوجه پرنده با شکستن تخم مرغ و خارج شدن از آن، زندگی جدیدی را شروع می‌کند. تخم‌مرغ نماد یک قبر است که با خارج شدن از آن یک زندگی جدید آغاز می‌شود. در شهر تغلیس بسیاری از مردم روز را در مراسم ویژه کلیسای سمبا شرکت می‌کنند. در این مراسم رییس جمهور، نخست وزیر و سایر مسئولان ارشد به همراه خانواده‌ها در محل کلیسای سمبا حضور می‌یابند. روزیک شنبه ۲۸ آوریل نیز روز نخل نامگذاری شده است. این عید نیز به علت ورود عیسی مسیح به اورشلیم و استقبال از آن حضرت با شاخه‌های نخل توسط مردم، به ثبت رسیده است. مباحث یاد شده شاخص نفوذ کلیسا در جامعه گرجستان بود، اما دولت با خواست اکثریت مردم همراه بوده و نظام دولت سکولار را فراهم کرده و قوانین لیبرالیستی را برای اداره جامعه انتخاب کرده است. اکنون به نمونه عینی آن در دو مقطع قانون گذاری اشاره خواهیم کرد.

۲-۵) تعارض کلیسا و نظام لیبرال دموکراسی

با نگاهی به ایده حاکمیت دولت بر کلیسا و یا کلیسا بر دولت و یا همکاری تنگاتنگ آن دو در فرض سوم، این بحث را در قالب چند نکته مورد واکاوی قرار می‌دهیم. در کشورهای لیبرالیستی دین به عنوان مسئله‌ای شخصی به حساب آمده و حکومت هیچ گونه دخالتی در آن ندارد، شهروندان نیز از حکومت انتظار ندارند که دین و یا مذهب خاصی را نسبت به سایر ادیان و مذاهب ترجیح دهد و بدان حاکمیت عطا کند. از نظر حکومت‌های لیبرالیستی، کلیسا و دیگر گروه‌های دینی چیزی جز تشکل‌های غیرانتفاعی نیستند، به همین علت ثبت سازمان‌های غیر دولتی توسط دولت نیز به این دلیل است که آنان بتوانند حساب بانکی داشته باشند، اما نوع نگرش یا عملکرد آنان به دولت مربوط نمی‌شود و خود سازمان‌های یاد شده مسئولیت آن را بر عهده دارند.

دولت‌های لیبرال این سیاست را به چند دلیل اتخاذ کرده‌اند. ابتدا برای جلوگیری از جنگ‌های مذهبی؛ همانگونه که در گذشته رقابت‌های مذهبی کاتولیک‌ها و پروتستان‌ها باعث جنگ‌های متمادی در اروپا شد و جامعه غرب را به جدایی دین و سیاست سوق داد. و در ثانی حفظ حقوق بشر و بویژه حقوق اقلیت‌های مذهبی، از دلایل دیگر آن بود. از دیدگاه آنان حکومت نباید جایگاه ویژه‌ای برای یکی از ادیان قائل شود چون این اقدام، باعث زیر پا گذاشتن حقوق اقلیت‌ها در جامعه شده و جایگاه آنان را به عنوان شهروند درجه دوم تنزل خواهد داد.

برخی از جریان‌های فکری و سیاسی در گرجستان توافق دولت و کلیسا در قانون تصویب شده در سال ۲۰۰۲، را خلاف قوانین لیبرالیستی دانسته و معتقدند، این قانون به کلیسا ارزشی بالاتر از دولت داده بود و از سوی دیگر تضعیف قانون اساسی گرجستان را فراهم آورده بود. طبق این قانون ادیان اجازه ساخت بناهای مخصوص به خود را نداشتند و در عمل آزاد نبودند تا به تبلیغ دین خود پردازند. از نگاه لیبرالیست‌ها، مهم این است که تمامی گروه‌های دینی بتوانند به مطالبه حق و حقوق خود پردازند و در تبلیغ دین خود آزاد باشند.^۱ به هر حال توافق سال ۲۰۰۲ دولت و کلیسا در گرجستان اثبات‌کننده تبدیل شدن کلیسا به وزارتخانه امور دینی شد و به کلیسا این اجازه داده شد تا در امور دیگر ادیان در گرجستان دخالت کند. همین امر زمینه توهین به سایر ادیان و مذاهب در این کشور را فراهم ساخت. به عنوان مثال اگر کلیسای کاتولیک بخواهد بنایی بسازد باید از کلیسای گرجی اجازه بگیرد! و یا برخی از گروه‌های دینی مانند آرامنه و مسلمانان نیز دچار محدودیت‌های حقوقی در حوزه دین شدند. این موضوع در چند سال گذشته به تدریج در این کشور به مسئله سیاسی تبدیل شد، و اقلیت‌ها را به فعالیت سیاسی کشاند؛ در حالی که کلیسا و دولت در ارمنستان رابطه نزدیکی با هم داشته و حیات هر یک به دیگری بستگی دارد و کلیسای کاتولیک نیز دارای قدرتی تأثیرگذار بر دولت‌های

۱. به عنوان نمونه در انگلستان و نروژ چون دین خاصی رسمیت ندارد، ساخت بناهایی دینی نیز ممنوع نیست و اقلیت‌ها هم تحت فشار دولت قرار ندارند.

کشورهای کاتولیک می‌باشد. در این فرایند نارضایتی کلیساهای دیگر در گرجستان و مخدوش شدن اصول لیبرالیسم، باعث شد آنان به اشکال مختلف از مجامع بین‌المللی، حقوق خود را مطالبه کنند.^۱

دولت گرجستان بالاخره به خواسته‌های اقلیت‌های دینی در این کشور پاسخ مثبت داد و برای انجام این کار از رودرو شدن با کلیسای مرکزی نهراسید و قانون آزادی فعالیت سایر ادیان را در سال ۲۰۱۱ در پارلمان این کشور به تصویب رساند. این مسئله موجب عقب‌نشینی دولت از حاکمیت کلیسا بر سرنوشت کشور شد و بار دیگر برای تامین نگرانی‌های بخش دیگر جامعه، دولت به اصول لیبرال دموکراسی، بازگشت و آن را اولویت داد. این حادثه مهم قانونی دولت گرجستان در ایجاد ارزش‌های لیبرالیستی، اتفاق مهم و تأثیر گذاری بود که از دولت غرب‌گرای ساکاشویلی برای جامعه این کشور به یادگار باقی ماند. هر چند دولت از ناحیه کلیسا، ضربات سنگینی را متحمل شد. اکنون بر اساس قانون ۲۰۱۱، همه ادیان فرصت پیدا کردند تا به فعالیت‌های دینی خود ادامه دهند و با آزادی قانونی بر اساس باور و ارزش‌های دینی خود زندگی نمایند. این پدیده به جریان‌های که در تلاش برای تدارک و تاسیس حکومت دینی مسیحی در گرجستان بودند نیز، هشدار داد.

۳-۵) مدل جامعه گرجستان؛ مدل لیبرالی!

در گرجستان نیز همانند روسیه بر حسب تصمیم پارلمان در تاریخ پنجم ژولای ۲۰۱۱، تمامی گروه‌های دینی به این حقوق خود دست یافتند تا به عنوان اشخاص حقوقی ثبت شوند. بر حسب تغییراتی که در قانون صورت گرفت گروه‌های دینی که به عنوان اشخاص حقوقی بر سمیت شناخته شدند، به عنوان گروه‌هایی با هدف انجام فعالیت‌های غیر تولیدی ثبت می‌شوند. (N.G.O) اما قوانین مربوط به اشخاص حقوقی در مورد آنها بکار برده نمی‌شود. برخی صاحب‌نظران بر این عقیده‌اند که مدیریت انحصاری دولت بر شرکت‌های غیر دولتی، ممکن است زمینه ترجیح یک دین بر دین دیگر را فراهم آورد و باعث تبعیض و ناعدالتی شود. تمامی گروه‌های دینی به عنوان اشخاص حقوقی ثبت

نمی‌شوند مگر این که بتوانند اثبات کنند که با گرجستان از لحاظ تاریخی پیوند دارند، معنی پیوند تاریخی چیست و چرا باید اثبات این پیوند در دست ارگان‌های دولتی باشد. در این میان مشکل اول این است که دولت این اجازه را به خود می‌دهد تا در امور ادیان بیشتر دخالت کند مشکل دوم تصمیم‌گیری دولت در مورد ارجحیت دادن به یکی از گروه‌ها به عنوان دین غالب در جامعه می‌باشد. در گرجستان قبل از تصویب قانون ذکر شده، گروه‌های دینی به عنوان اشخاص حقیقی برسمیت شناخته شده و به عنوان اشخاص حقیقی ثبت می‌شدند، بعد از پیروزی انقلاب گل رز، این تغییرات در قانون حساب شده و طراحی شده توسط نئولیبرالیست‌ها به صورت عملی صورت پذیرفت. این نگرش به دین و قانون نگرشی است آمریکایی و نگرش آمریکایی در تفکیک دین و دولت و در عین حال همسویی باهم می‌باشد. این نوع نگاه در بسیاری از کشورهای اروپایی، که دارای تجربه دموکراتیک می‌باشند، هنوز کامل اجرا نشده است. در این دست کشورها کلیساهایی که دارای پیشینه تاریخی هستند به وسیله لابی‌های قوی خود در سیستم دولتی و احزاب سیاسی دارای نفوذ زیادی می‌باشند. بسیاری از احزاب سیاسی قدرتمند در اروپا تحت نفوذ کلیساها قرار دارند. این دست از کلیساها، در برخی کشورها دارای قدرتی مساوی با دولت بوده و توسط جامعه و حکومت به عنوان قدرتی تأثیرگذار به رسمیت شناخته می‌شوند. تصمیم پنجم ژولای ۲۰۱۱ پارلمان، گرجستان را به سیستم آمریکایی نزدیکتر کرد، سیستم فعلی کشور روسیه نیز در این زمینه مشابه سیستم لیبرالی آمریکایی است زیرا در روسیه هم کلیسای ارتدوکس توسط دولت تأمین می‌شود. در انگلستان و نروژ و برخی کشورهای اروپایی کلیسا برسمیت شناخته شده است، اما این اجازه به آنان داده نشده است تا کلیسا در امور دولتی و سیاسی دخالت کند.

خلاصه و نتیجه:

ارتدوکس شرق در منطقه قلمرو تمدنی خود تلاش می‌کند، هویت از دست رفته خویش را که در دوران نظام اتحاد شوروی بویژه در دوره حاکمیت، لنینیسم و استالینسیم، مورد حمله فکری قرار گرفته و به شدت تخریب شده بود را؛ باردیگر بازسازی نماید و ارزش‌های دینی را در میان پیروان خود در منطقه، احیا کرده و توسعه دهد. این دستگاه مهم مسیحی در جغرافیای شرق، علارغم این که در محاصره ملت‌های مسلمان قرار دارد، اما به طور جدی در صدد تقویت همبستگی منطقه ای و بین المللی خود می‌باشد. کلیسای ارتدوکس شرق بدون دامن زدن بر فضای تنش و چالش با دولت‌های سکولار منطقه و با پرهیز از جنگ آشکار با قدرت‌های فرامنطقه ای، استراتژی حیاتی خود را در بهره گیری از توان و استعداد قدرت‌های منطقه ای و یا فرامنطقه ای، تنظیم نموده است و به شدت در راستای تقویت نظام فکری و نفوذ اجتماعی خود در این نقطه حساس و پیچ تاریخی، تمدن خود می‌باشد. در دوره ۱۹۹۱ و پس از فروپاشی اتحاد شوروی، ارتدوکس شرق تلاش کرده است در مذاکرات و تعامل خود با دولت‌ها، بر کسب حقوق مادی و معنوی از دست رفته خود در دوران شوروی سابق، اصرار ورزیده و مطالبات خود در این زمینه را پیگیری نماید، که نمونه آن میلیارد ها دلار موقوفات کلیسا را می‌توان مورد اشاره قرار داد. به نظر می‌رسد، کلیسای ارتدوکس، پشتیبان مستقیم و یا غیر مستقیم سیاست کرم‌لین در احیای حاکمیت روسیه نوین در جهان معاصر نیز خواهد بود. در این میان استراتژی کلیسای ارتدوکس، کاهش تنش داخلی و منطقه ای و تقویت زیرساخت‌های درون سازمانی است. به نظر می‌رسد فعالیت گسترده، نظامند و جامع کلیسای ارتدوکس شرق، نقش برجسته ای در تحولات مهم آینده در منطقه، خواهد داشت. در حالی که هانتینگتون نظریه پرداز آمریکایی، ارتدوکس شرق را یک تهدید تمدنی معرفی می‌کند،^۱ ارتدوکس در برابر سایر ادیان بویژه مسلمانان منطقه، در تدارک زیرساخت‌های خود بوده و در صدد است،

تهدید از ناحیه دیگران را به فرصت مهم‌تر تبدیل نماید. شاخص این مدعا پیوند سیاست و کلیسا در استراتژی‌های بین‌المللی و منطقه است که نمی‌توان انتظار داشت، به طور پیوسته در مسیر عدالت و حقوق بشر منحصر شده باشد. زیرا در این منطقه تضييع حقوق اقلیت‌ها، از سوی اکثریت حاکم، برکسی پوشیده نیست و انکار آن از ناحیه هرکسی نا ممکن می‌باشد.

اما استقبال ارتدوکس شرق، در مقاطع مختلف نسبت به برگزاری همایش‌های گفتمان ادیانی و یا تمدنی در کشور گرجستان با توجه به همکاری‌های گذشته و حال، نوعی همسوی با سیاست منطقه ای جمهوری اسلامی ایران را نشان می‌دهد. نگارنده در مدت چندین سال اقامت در این کشور، و برگزاری دو همایش بین‌المللی گفتگوی اسلام و مسیحیت ارتدوکس، در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲- مصادف با ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱، شاهد این موضوع بوده است. و از سوی دیگر تاسیس و راه‌اندازی نشریه «علمی - پژوهشی علم و اندیشه» که دارای مجوز رسمی از این کشور می‌باشد و با همکاری چندین مراکز علمی این کشور همراه است، نشانگر این همسویی و همکاری در سطح دانشگاه‌های طرف قرارداد و بویژه کلیسای مرکزی می‌باشد. نگارنده تلاش روسای دانشگاه‌ها و مسئولان ارشد کلیسا را در این بخش به چشم دیده و معتقد است رهبران گرجی، همواره با بینش تولورانس گرجی از آزادی ادیان در این کشور استقبال کرده‌اند. شاید در همین جا لازم باشد نگارنده از کلیه شخصیت‌های علمی و سیاسی - اجتماعی گرجستان بویژه شخص اسقف اعظم ایلیای دوم به دلیل همکاری‌های گسترده سپاس گزار باشم و این تعامل را برای هر دو ملت مفید ارزیابی نمایم. نکته مهم در این بخش آن است که جمهوری اسلامی ایران در تعامل با ارتدوکس شرق باید از استراتژی واحد و با ثبات، برخوردار باشد و از برخی حواشی نسنجیده، جلوگیری کند. به عنوان نمونه گفتگو با کلیسای باپتیست که از یک درصد نفوذ در این کشور برخوردار است و یک کلیسای پروتستان در منطقه ارتدوکس شرق محسوب می‌شود، جای بسی تأمل دارد! برخی گروه‌های فعال و غیر رسمی، در حوزه گفتمان‌های ادیانی و یا تمدنی باید در یک

میز واحد گردهم آیند، و با هماهنگی وارد، گفتمان‌های بین‌المللی شوند و گرنه، پراکندگی در این زمینه، آسیب‌ها و خسارت‌های غیر قابل جبران در فضای بین‌المللی فراهم خواهد آورد و اصل سیاست گفتمان را خنثی خواهد کرد. این در حالی است که امروز به سیاست گفتمان‌ها در عرصه بین‌المللی به عنوان چشم انداز ایجاد صلح و آشتی میان ملت‌ها، نگریسته می‌شود. آیا شایسته است فردی و یا گروهی با این مفهوم بزرگ اجتماعی و بین‌المللی در چارچوب منافع شخصی تصمیم‌گیری نماید! و مصالح مهم ملت‌ها را با خطر مواجه کند؟ به یقین اتاق فکر گفتمان‌ها در هر جای جهان لازم است حراست شود و به دور اندیشان و دلسوزان فهیم واگذار گردد. ایران اسلامی و رهبری معظم انقلاب، همواره به وحدت میان ملت‌ها تاکید داشته و آمادگی هرگونه تلاش و برنامه ریزی در این مسیر را به نخبگان جامعه توصیه کرده‌اند. نگارنده نیز در راه توسعه فرهنگ گفتمان، با هدف توسعه صلح و آشتی میان ملت‌ها و تبادل فکر و اندیشه، در مدت حیات خویش ایفای نقش خواهد کرد. و امیدوارم همه شیفتگان بشریت حقیقت جو، یاری بخش، این وادی سعادت آفرین باشند.

در پایان پیشاپیش از هرگونه نقص در این مقاله پوزش طلبیده و استدعای مساعدت و همیاری دارم. امیدوارم ما را از توصیه و پیشنهاد خود محروم نسازید.

الف: منابع تحقیق:

۱. توماس میشل، کلام مسیحی، ترجمه: حسین توفیقی، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۷.
۲. محمد بن الحسین ابن بابویه، الخصال، تهران، دفتر نشر اسلامی، ۱۳۶۲.
۳. اولین اندرهیل، عارفان مسیحی، مترجم احمد رضا مویدی و حمید محمودیان، قم نشر مرکز ادیان و مذاهب، ۱۳۸۴.
۴. پروفیسور تونی لین، تاریخ تفکر مسیحی، ترجمه روبرت آسریان، تهران، نشر فیروزان، ۱۳۸۰- انتشارات ایلام ۲۰۰۸.
۵. دان ناردو، پیدایش مسیحیت، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران، نشر ققنوس، ۱۳۸۶.
۶. ناس، جان، بی: تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران، نشر عبمی، فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۷۳.
۷. زیبایی نژاد محمدرضا، مسیحیت شناسی مقایسه ای، تهران، انتشارات سروش، سال ۱۳۸۴.
۸. بر اساس گزارش منتشر شده، توسط دکتر ترکمان، رایزن فرهنگی در روسیه، ۲۰۱۲.
۹. خبرگزاری اینتر پرس نیوز گرجستان، ۲۱ ژانویه ۲۰۱۳.
۱۰. خبرگزاری رزناس گرجستان، ۳۰ اکتبر، ۲۰۱۲.
۱۲. به نقل از روزنامه محلی گرجستان، لیبرال شماره ۸۷ تاریخ ۷-۱ آگوست ۲۰۱۱ ص ۲۰ دیمتری لیتوینکو، شهرکیف.
۱۳. روزنامه ۲۴ ساعت، تفلیس، ۲۶ آوریل ۲۰۱۳.
۱۴. خبرگزاری پیرولی، ۳۰ تفلیس، آوریل ۲۰۱۳.
۱۵. خبرگزاری اینتر پرس نیوز، تفلیس ۲۲ ژانویه ۲۰۱۳.
۱۶. روزنامه محلی، تابولا شماره ۶۴-۱۱-۱۷، تفلیس، ژولای ۲۰۱۱ صفحه ۳۱.
۱۷. ادوارد ک، تیلور، مذهب کاتولیک و مجموعه ۲۱ جزوه، ص ۲۱۲.
۱۸. رابرت مک آفی برون، روح آیین پروتستان، ترجمه: فریبرز مجیدی، انتشارات نگاه معاصر، ۱۹۲۰ م.
۱۹. جان استات، مبانی مسیحیت، ترجمه روبرت آسریان، انتشارات حیات ابدی، بی تا.
۲۰. هاروی کاکس، مسیحیت، ترجمه: عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، مرکز مطالعات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۸.
۲۱. شیرین آکینز: اقوام مسلمان اتحادیه جماهیر شوروی، ترجمه محمد حسین آریا، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۷.
۲۲. کتاب مقدس، انجیل متی، انجیل مرقس و لوقا.
۲۳. فرهنگ فارسی معین.
۲۴. سامویل هانتینگتون، نظریه برخورد تمدن ها، ترجمه مجتبی امیری، تهران ۱۳۷۴، چ ۳، ص ۴۷.

ب: منابع تحقیق:

۱. Jump up Allen, W.E.D.: *A History of the Georgian People*, ۱۹۳۲, p. ۶۴.
۲. Jump up William Edward David Allen: *A History of the Georgian People From the Beginning*.

۳. Catholic - Protestant – Orthodox.
۴. Газета »церковный вестник« Русская Православная Церковь, № ۱۳-۱۴ (۳۸۶-۳۸۷) июль ۲۰۰۸.
۵. Церков в России: обстоятельства места и времени, Москва ۲۰۰۸, издательский совет русской православной церкви, Протоиерей Всеволод Чаплин.
۶. ИБ, информационный бюллетень, специальный выпуск, Москва ۲۰۰۸, отдел внешних церковных связей московского патриархата.
۷. Основы православной культуры, национальный институт »высшая школа управления,« часть, Москва ۲۰۰۸, Б.Г. Якеменко.
۸. Патриарх Илия Второй передал Путину привет от премьера Грузии.
۹. Georgian Orthodox Church located in Tbilisi, the capital of Georgia. Constructed between ۱۹۹۵ and ۲۰۰۴, it is the third-tallest Eastern Orthodox Cathedral in the World. (Wikipedia).
۱۰. Sreda.org. [Arena - Atlas of Religions and Nationalities in Russia](#).
۱۱. Jump up^ Charles Burney and David Marshal Lang, *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, p. ۲۲. Before adoption of Christianity, the cult of Mithras and Zoroastrianism were commonly practiced in Iberia from the ۱st centuries AD. The cult of Mithras, distinguished by its syncretic character and thus complementary to local cults, especially the cult of the Sun, gradually came to merge with ancient Georgian beliefs. The eastern Georgian Kingdom of Iberia became one of the first states in the world to convert to Christianity in ۳۲۷ AD.
۱۲. Jump up^ Theodor Dowling, *Sketches of Georgian Church History*, New York, ۱۹۱۲, p ۳۷.
۱۳. GOCHA R. TSETSKHLADZE "Georgia" *Encyclopædia Iranica*, Columbia University^[۱] retrieved July ۲, ۲۰۰۷.
۱۴. <http://www.orthedu.ru/nbpi/nbpi/posobia.htm>.
۱۵. <http://mospat.ru/center.php?mid=۲۱۵&newwin=۱&prn=۱>.
۱۶. www.tserkov.info.
۱۷. <http://www.regionmedia.net/az/contacts/۱۹۶۴-yahova-shahideleri-borchali>.